

**ЗАДАНИЯ ДЛЯ 10-11 КЛАССОВ
I ТҮҮҮМЭХ (ПЕРВАЯ ЧАСТЬ)
САХА ТЫЛЫГАР БИЙИТЫЫЛАР (ВОПРОСЫ ПО ЯКУТСКОМУ ЯЗЫКУ)**

1. Алтаай тылларыттан саха тылыгар саамай чугас уруулуу тыллар кэксэлэрин бий.

- а) каракалпак, казаах, ногай
- б) турок, туркмен, азербайджан
- в) хакас, киргиз, тува
- г) башкир, кумык, татаар

2. Тыл саамай нарыламмыт, чочуллубут, тылдыкка киллэриллэн олохсуйбут халыыба туох диэн ааттанарын бий.

- а) судаарыстыба тыла
- б) литературнай тыл
- в) түөлбө тыла
- г) саҥа кирибит тыл
- д) тиэрмин

3. Бэриллибит тыллар саха тылыгар хайа омуктан кирибиттэрин сөпкө быһаар.

- а) убаһа, иэдьэгэй, дыахтар
- б) учуутал, оскуола, балыыһа
- в) нуучча, лабыкта, уучах
- г) байбара, сыппанньыар, мокоруон
- д) сибиитэрэ, успуорт, искибиэр

1 – нуучча; 2 – аангылыһа; 3 – монгол; 4 – боронсуус; 5 – эбээн, эбэнки.

4. Бэриллибит кэксэлэр хайа истиилгэ туттуллалларын сөпкө быһаар.

- а) норуот тылынан айымньыта: олонхо, остуоруйа, өс хоһооно
 - б) репортаж, интервью, некролог, реклама
 - в) уураах, конституция, бирикээс, отчуот
 - г) үөрэх кинигэтэ, тылдыт, монография
 - д) дьону-сэргэни кытта бодоруһар тыл-өс
- 1 – наука; 2 – публицистика; 3 – уус-уран; 4 – кэпсэтии; 5 – дьыала

5. Тыл баайын ханнык арангата буолалларын сөпкө быһаар.

- а) таһара кийиитэ
- б) хаан баттааһына
- в) этэрбэс араадыһа
- г) аламай күн
- д) илим хараҕа

1 – сомоҕо домох; 2 – кубулуйбат эпитет; 3 – тиэрмин; 4 – холбуу тыл; 5 – көспүт суолталаах тыл

6. Тылдыттар ааптардарын сөпкө наардаа.

- а) “Саха тылын быһаарыылаах кылгас тылдыта” (1994)
 - б) “Саха тылыгар антоним тылдыта” (1967)
 - в) “Саха тылын сомоҕо домоҕун тылдыта” (1974)
 - г) “Саха тылын диалектологическай атлаһа” (2004; 2010)
 - д) “Русско-якутский термино-орфографический словарь якутского языка” (1935)
- 1 – С.А. Иванов; 2 – Н.С. Григорьев; 3 – П.А. Ойуунускай; 4 – П.С. Афанасьев; 5 – Н.А. Ааллааҕыскай

7. Саха тылын үөрүйэбин тутуһан, тыл ситимин сөпкө үөскэт. Ас буорту буолбутун туһунан этиилэр.

- а) килиэп
- б) эт
- в) үүт
- г) арыы
- д) собо

1 – аҕыһар; 2 – лыыбыһар; 3 – киитийэр; 4 – аһыйар; 5 – сытыһар

8. Саха тылын үөрүйэбин тутуһан, тыл ситимин сөпкө үөскэт. Кини туругун бэлиэтиир этиилэр.

а) иһэ

б) күөмэйэ

в) этэ

г) унуоҕа

д) кулгааҕа

1 – кэһиэбирэр; 2 – анһар; 3 – үллэр; 4 – умайар; 5 – тыытар

9. Синоним суолталаах тыллары сөптөөх тылын кытта дьүөрэлээ.

а) халын

б) суон

в) көп

г) эмис

д) модьу

3 – собо; 2 – сон; 3 – быа; 4 – тиит; 5 – түү

10. Эбиискэ көмөтүнэн ситимнэспит тэннэ холбуу ситими бул.

а) Чооруос икки Күүдээх икки мөккүспүттэр

б) Чооруос уонна Күүдээх мөккүспүттэр

в) Чооруостаах Күүдээх мөккүспүттэр

г) Чооруос Күүдээҕи кытта мөккүспүт

д) Күүдээх Чооруостуун мөккүспүт

11. Биир састааптаах этии араастарын сөпкө ый.

а) Бэйэбин сибэтэллэр да – миигинэ суох аһаабаттар.

б) Дьэ, сор диэтэбин!

в) Кыһынны ыйдана түүн. Өлүөнэ өрүс ханас кытыла.

г) Уолум атаҕын эчэтэн, балыыһаҕа киирэн, киниэхэ ас, кинигэ таһабын, тийэн чаас анаара олорон ону-маны сэхэргэһэбин.

д) Таһырдыа тыбыс-тымныы, хабыс харанга.

1 – ааттыыр этии; 2 – сирэйдэммит; 3 – быһаарыта суох сирэйдэммит; 4 – быһаарылаах сирэйдэммит; 5 – хомуур сирэйдэммит

12. Тэннэ холбуу этии араастарын сөпкө ый.

а) Суол доҕордоох, айан аргыстаах.

б) Арыт үөрэн өрүкүйэр, арыт ытаан айманар.

в) Сир тоҕо хамсаабатый, оттон күн сири тула эргийэр курдугуй?

г) Күн лаппа ойдо – сырдык күөх халлаан дьэнкэрэ сырдаата.

д) Ол түүн мин бэрт дьикти түүлү түһээбитим: арай олох атын ханнык эрэ итии дойдуга сылдыбын.

1 – утарар суолталаах; 2 – утуу-субуу суолталаах; 3 – тэн кэмнээх; 4 – талар суолталаах; 5 – түмүктүүр

13. Баһылатыылаах холбуу этии суолталарын арааһын сөпкө ый.

а) Даайабар, оҕолорбор ырбаахы таһаһа таһаардахпына, төһө эрэ үөрээхтииллэр.

б) Кыыс көстүбэт буолтун кэннэ, кини олорон табах татта.

в) Өрүс мууһа хайыта ыстанан, хааттаран-ыгыллан турар уу өрүтэ тэбэн бүллүгүүрү түһэрэ...

г) Ол аайы айаммын эбэн биэрэбин да, ытым сангата чугаһахтааҕар ыраатарга дылы.

д) Хатын чаран кэтэбэр олонхо бухатырдара куустуһан, ыга ылсан бырахсаары туралларын курдук, икки трактор ах бара-бара кыыгынаһаллар.

1 – утарар болдьох; 2 – кэм; 3 – тэнниир; 4 – болдьох; 5 – төрүөт.

14. Соппутуойдар ханнык быраабылаҕа олоҕурбуттарын быһаар. Хомойуох иһин, аныгы ыччат уус-уран литератураны, олонхону хасыһан аахпат.

- а) киллэник кэрчик
- б) кыбытык тыл, биир уустаах чилиэн
- в) сыһыан тыл, биир уустаах чилиэн
- г) баһылатыылаах холбуу этии салаа чааһа
- д) туһулуу, биир уустаах чилиэн

15. Туруору тылбааһы тыл суолтатын уларыппакка эрэ, сөптөөх тылынан көннөр (кубулуйбат эпитеты бул). Тымныы оҕонньор уонна *Сизэрэй* бөрө

- а) хагдан
- б) аччык
- в) адьырба
- г) сур
- д) тот

ЧАСТЬ 2. САХА ЛИТЭРЭТИИРЭТИГЭР (ВОПРОСЫ ПО ЯКУТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ)

1. Бу ханнык суруйааччы олобун кэпсээнэ буоларын быһаар.

«Кини Кэбээйигэ төрөөбүтэ. Дьиэ кэргэнигэр үс оҕоттон улаханнара этэ. Оҕо сылдьан бэркэ уруһуйдуур буолан, оскуола хаһыатын кизэргэтэр эбит. Кини учуутала - биллэр поэт Г.И. Егоров-Биилин. Кини сабыдыалынан суруйар идэбэ сыстыбыт. Софрон Даниловтыын доҕордоспут. 1942 с. фронтта ынырыллар, 1944 с. дойдутугар төннөн кэлэр, пединститутка үөрэнэр. Фронтта сылдьыбыт олобуттан хас да айымныыны суруйбута. “Лоокуут уонна Ньюргунун” драмата ситиһиилэммитэ. Олобун тиһэх сылларыгар “Советтар знамялара” диэн оройуон хаһыатыгар үлэлээбитэ. 1947 с. өлбүтэ».

- а) Г.И. Макаров-Дьуон Дьянылы
- б) Н.К.Седалищев-Дьүөгэ Ааныстыырап
- в) Т.Е. Сметанин
- г) С.С. Васильев-Борогонскай

2. Ханнык саха суруйааччыта бастаан Дьүлэй, Сэттэ Бытык диэн псевдонимынан бэчээттэнэ сылдьыбытын ый.

- а) Н.М. Заболоцкай
- б) Д.К.Сивцев
- в) А.Г.Кудрин
- г) Н.Е. Мординов

3. Ханнык саха поэтын тылларын ый.

“Түүр омук үлтүркэйэбин –
 Ону бүтэйдии сэрэйэбин...
 Мэнэ тааска суруктар,
 Аныгы мындыр үөрэхтэр
 Сыдыаайдарын түмэбин –
 Түүр омук үлтүркэйэбин!”

- а) Саргы Куо
- б) Сайа
- в) Н. Харлампыева
- г) Умсуура

4. Василий Яковлев “Кытта кырдыбыт тэнкэ тиит” айымньытынан уһуллубут киинэ аата.

- а) “Дьикти саас”
- б) “Мин үрдүбэр күн хаһан да киирбэт”
- в) “Туман буолбут таптал”
- г) “Тойон Кыыл”

5. Ханник герой саната буоларын быһаар.

«Хайа, кырдыаҕаас, маабын ахтыспыптытын сүбэлэһиэхпит дуу? Алаапыйа, сирэйиттэн-харабыттан көрөн тойонноотоххо, сөбүлүөх быһыылаах. Онон, сатанар буоллабына, кэпсэтэн, биһигини, икки эрэйдээх-муннаах дьону, холботолоо. Хойут, кэнэбэһин даҕаны, үтүөбүн үөһээ үрдүк таһара умнуо суоҕа»

- а) Уһун Дьурантаайы
- б) Куонаан
- в) Омуннаах Уйбаан
- г) Мэхээлэ

6. Суорун Омоллоон ханник суруйааччыга манник тыллары эппитин ый.

«Эйигин мин саха литературатын үтүө суобаһын, саха тылын уордаах харабылын, уран арчыһытын курдук сыаналыбын»

- а) Күннүк Уурастыырап
- б) Амма Аччыгыйа
- в) Семен Данилов
- г) Болот Боотур

7. Ханник поэт тус дьылбатын уонна олоххо баҕатын хоһоонугар манник таайтаран эппитин быһаар.

“Саныыбын: олоҕум дьылбата
Биллибэт куйаарга тимирбит...
Халын тыа кэтэбэр биир хатын
Субу мин турахтыыр эбиппин.

Ол хатын сүгэттэн кыланна, -
Биир сиргэ турарын сатамат, -
Кинини кэйгэллээн ыланнар,
Ыраах сир биэрэгэр ыталлар.
Мин өлүөм, оччоҕо тиллиэбим
Харахха көстүбэт үөрүнэн,
Оччоҕо мин ыллаан биэриэбим
Дьоннорго кынаттаах үөрүүбүн”

- а) Даадар
- б) Алтан Сарын
- в) Иван Арбита
- г) Ойуунускай

8. Предмети, көстүүнү бүтүн бэйэтин ааттыыр оннугар кини ала-чуо бэлиэтинэн атын этиинэн кубулутан, уопсай өйдөбүлүн тиздэр ойуулуур-дьүһүннүүр уус-уран ньыма көрүнгэ.

- а) Метонимия
- б) Метафора
- в) Литота
- г) Аллегория

9. Айымны героюн ойуулааһынынан сиэтгэрэн быһаар.

«Дьахтар, уолун курдук, эмиэ тэрбэгэр сандархай харахтаах, намчы сурааһыннардаах кубаҕай сирэйдээх, сааһырдар даҕаны, үлэҕэ-хамнаска эриллибит киһи сиэринэн курбуу курдук быһыылаа-таһаалаах. ... Ардахха илийэн, бүтүн бэйэтэ бүтүннүү ньылбы сууммут курдук көрүннэммит: үһүн өрүүлээх баттаҕа сиигирэн өһүллэн, өссө хараарбыкка дылы буолан, көхсүгэр намыйбыт, чараас сиидэс ырбаахыта этигэр сыстан, курбуу курдук быһыытын, чиргэл-чэгиэн этин-сиинин өссө ордук тупсаран көрдөрбүт»

- а) Маня (“Студент кэпсээнэ”)
- б) Аанчык (“Аанчык”)
- в) Мааппа (“Мааппа”)
- г) Даайа (“От үрэххэ”)

10. Быһа тардыы ханнык ыстатыйаттан ылыллыбытын ый.

«Ойуун түүлэ» - интеллектуальной поэма. Киниэхэ киһи дууһатын утумнаахтык арийыы уус-уран соруҕа туруоруллубатах. Бэл суоч-соҕотох персонаж – ойуун индивидуальной эбэтэр типическэй характер быһыытынан бэриллбит. Ол эрэри бу айымны долгутар мунчаардар уус-уран күүһэ суоҕа эбитэ буоллар тута умнуллубут буолуох этэ».

- а) Эрчимэн “Ойуун түүлүн” проблематиката
- б) В.Б. Окорокова “ А.Е. Кулаковскай – саха Нострадамуһа”
- в) В.Н. Протоdjeяконов “Өксөкүлээх Өлөксөй уонна “Ойуун түүлэ” поэма кэм-кэрдии дьүүлүгэр
- г) Н.Н. Тобуруокап “Ойуун түүл” поэма поэма тула мөккүөрдэртэн”

3. Төрүт култуураттан боппуруостар (Вопросы по национальной культуре)

1. Бэриллбит барыйааннартан олунньу ый айыыларын сөпкө тал

- а) Дьылҕа Хаан, Танха Хаан
- б) Билгэ Хаан
- в) Одун Хаан, Чыныс Хаан
- г) Дьөһөгөй

1. Саха итэбэлинэн киһи хас куттаабын быһаар.

- а) 1
- б) 2
- в) 3
- г) 4

2. Төрүт итэбэлбит быһыытынан бэс ыйынаабы Айыы сүрүн туомун бэлиэтээ.

- а) уоту аһатыы
- б) балыкка тахсыы
- в) хара тыа иччитигэр сүгүрүйүү
- г) ыһыах ыһыы

3. Саха омук Аан Алахчын оҕолоро диэн тугу ааттыырын ый.

- а) хамсыыр-харамайы
- б) киһи-аймаҕы
- б) көтөр кынаттаабы
- г) оту-маһы

4. Айыы аймаҕа диэн өбүгэбит кими-тугу этэрин быһаар.

- а) Айыылары
- б) Айыы кыылын
- в) дьону-сэргэни
- г) көтөрү